

ВОИСЛАВ Д. КУШЕВСКИ

ЗА РЕАГИРАЊЕТО И ДИПЛОМСКАТА ПРЕПИСКА ВО ДРУШТВОТО НА НАРОДИТЕ ПО ПОЈАВАТА НА АБЕЦЕДАРОТ

Абецедарот (Азбучник) — како синоним за букварот, бил составен на македонски јазик во Грција, во јуни 1925 година, наменет за учениците — Македонци од Егејска Македонија. Го издала грчката —тогаш републиканска влада. На тоа била задолжена од Советот на Друштвото на народите (ДН) — извршниот орган на оваа меѓународна организација. На својата седница од 19. IX 1925 година, врз основа на одредбите за заштита на малцинствата што беа инкорпорирани во мировните договори, склучени по Првата светска војна, овој орган ѝ го наложи ова на споменатата влада¹.

Со писмо од 29 мај 1925 година, грчката влада одговорила на барањата на Советот на ДН, известувајќи го дека презела мерки за отворање училишта за Македонците на „словенски јазик“ од наредната 1925/26 учебна година, како и за давање слобода на вероисповеданието на Македонците „на словенски јазик“². Од говорот пак на претставникот на грчката влада Какламанос на седницата на Советот на ДН, одржана на 10 јуни 1925 година, дадени се уверувања дека биле извршени сериозни подготовки од страна на неговата влада.

¹ За ова пошироко види прилозите од истиот автор:

— За појавата на Абецедарот, сп. „Историја“ (Скопје), год. XIX/2 (1983), стр. 179—191;

— Културната автономija на Македонците од Егејска Македонија пред Друштвото на народите, Борбата на македонскиот народ за самоопределување во Пиринска и Егејска Македонија — Совет на Манифестацијата „Гоцеви денови“, Делчево 1986 г., стр. 85—99 (Или „Нова Македонија“, Скопје, од 31. V и 1, 2 и 3 VI 1986 г., (во продолженија);

— Петициите на „српско малцинство“ од Егејска Македонија, упатени во 1925 година во Друштвото на народите и нивната судбина, „Историја“ (Скопје), год. VI/2 (1970), стр. 126—139.

² League of Nations, Official Journal, Council, Geneva, 6th Year, № 7, July 1925, p. 950, 951, 876; Annex 772, C. 296 (I). 1925. I.

Како сведоштво за тоа таа доставила и примероци од Абецедарот на увид на надлежните фактори во ДН³.

*
* *

Сфатливо е што се очекувало интересирање и реагирање по појавата на учебник (буквар) на јазикот на Македонците и тоа не само кај оние кои непосредно или посредно беа во тек на неговото изработување (пред сè од одговорните фактори во Друштвото на народите, на чело со генералниот секретар сер Ерик Драмонд), туку и од оние кои што ја следеле политичката ситуација на Балканскиот Полуостров, посебно по македонското прашање.

Ниту официјалниот Белград не бил рамнодушен. Со будно око го следел она што станувало и во Грција и во ДН, но и реакцијата во Бугарија во врска со појавата на Абецедарот.

Излегувањето на Абецедарот во јавноста пак, претставуваше непријатно изненадување за бугарската влада и меѓу врховистите од македонската емиграција во Бугарија. Зашто, во тие средини, посебно меѓу пропагандистите и аспиративните крутови спрема Македонија, никој не очекувал ваков потег — да се составуваат учебници, односно и да се изведува настава на јазикот на Македонците.

И токму затоа што бил составен — условно речено — на чист македонски јазик (неговото југозападно наречје) Абецедарот е пречекан со жестока реакција главно од споменатите сили во Бугарија. Оттаму се реагирало со сите можни начини и средства, вклучувајќи ги и официјалните — дипломатските канали. Познатите политички групации со великобугарски амбиции на чело со владата и царскиот трон, никако не сакале да ги напуштат можностите за свои пропагандистички влијанија во Грција, за што извесни поволности им давал, на пример, договорот од 1919 година за реципрочна, божем доброволна размена на населението меѓу Грција и Бугарија, за да се однесуваат „душебрижнички“ кон македонското население во Егејска Македонија. Активноста на бугарската дипломатија посебно се чувствувала пред ДН кога дошло до отворено вкрстување на интересите во Егејска Македонија со владата на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците (која уште ги водела преговорите со Грција за слободната царинска зона во Солун и за сопственоста на железничката пруга Солун—Гевгелија), во условите и на политичките кризи во Грција во кои секоја ривалска страна настојувала да извлече за себе најголема корист.

И тогашната бугарска влада на чело со Александар Цанков, не се откажувала од искористување на секоја можност за пропа-

³ Ibidem, p. 876.

гандистички позиции во Егејска Македонија⁴. Овој пат таа уште повеќе ги напрегнувала своите сили кога била еуфорично расположена под илузијата дека била блиску до остварување на таквите цели со т.н. „Мали протоколи“, дури и откако протоколот кој се однесувал за Грција не бил ратификуван од грчкиот парламент⁵.

Меѓутоа, одлуките на Советот на ДН⁶ со кои грчката влада била задолжена во најкраток рок да преземе мерки и да отпочне со остварување на културната автономија на Македонците во Егејска Македонијаа, за „*малцинството кое што зборува словенски*“ — како што званично тие беа од него именувани, а особено во таа смисла појавата и на букварот — *учебник на македонски јазик*, Абецедарот, и намерата да се отворат училишта во кои наставата ќе се изведува на тој јазик, значеше сериозен удар односно разнишување на позициите не само на дотичната великобугарска пропаганда туку и воопшто на политиката на бугарската држава спрема македонското прашање по Првата светска војна.

Ете зошто на појавата на Абецедарот реагираа бугарската дипломатија во Друштвото на народите.

Ние бележиме дека дипломатскиот претставник на Бугарија при Друштвото на народите, — Миков, на 15. X 1925 година (секако по сугестија на својата влада) го посетил функционерот во Одделението за малцинства на Секретаријатот на ДН Пабло де Аскарате⁷. Откако го изложил ставот на неговата влада за односите со Белград, т.е. спрема Кралството на СХС, преминувајќи на прашањата на односите меѓу Бугарија и Грција, бугарскиот дипломат нај-

⁴ Ibidem, p. 950. — Ова дотолку што во споменатите документи упатени до Советот на ДН, грчката влада најнапред се оградил од третманот на поставувањето на решавањето на малцинското прашање кое ги тангира односите меѓу соседните држави (Грција и Бугарија). Имено, во пропратното писмо кое заедно со бараните одговори му ги доставил до Советот на ДН, претставникот на грчката влада при ДН Василиос Дандрамис, се наведува дека „миноритетните прашања се чисто од внатрешен карактер и дека тоа никако не и дава право на бугарската влада да се интересира директно или индиректно за малцинството со словенски говорен јазик“ и дека „грчката влада му дава на знаење на Советот дека дури учеството на бугарскиот претставник во Смешаната грчко-бугарска комисија за реципрочно иследување „не и дава никакво право на бугарската влада во поглед на словенското население во Егејска Македонија“.

⁵ Види ги наведените прилози под „1“.

⁶ На својата седница во март 1925 г. Советот на ДН донел решение на грчката влада да и ги упати следниве прашања односно барања: „што таа сторила од 29. IX 1924 г. досега, какви мерки во иднина смета да преземе за извршувањето наредбите за малцинствата и какви мерки и потреби, според мислењето на грчката влада е неопходно да се преземат во поглед образованието и јавното вероисповедание за словенското малцинство“. (League of Nations, Official Journal, Geneva, 6th Year, № 4, April 1924, p. 478—482, Council 1925, Minutes 32—36.

⁷ United Nation Library and Archives, Geneva (UNL and A), Doc. № 41/47144 /11974/19. X. 1925 (Извештај на Пабло де Аскарате за средбата со Миков на 1. X 1925 г. за ситуацијата во Македонија).

напред ги изнел разочарувањата во Бугарија поради неисполнувањето на обврските кои ги примила грчката влада за отворање на бугарски училишта и што до сега ниту едно такво малцинско училиште „не било отворено во Грчка Македонија“. Овде бугарскиот дипломат мислел и на споменатото одбивање од грчка страна во грчкиот парламент да биде ратификуван протоколот кој што се однесувал за грчката страна.

Меѓутоа, реагирањето на бугарската влада преку својот дипломат пред претставникот на споменатиот орган на ДН, овој пат не се состоело во тоа што грчката влада „не ги исполнувала своите ангажмани“ — туку затоа што сега фактички беа преземени мерки од страна на оваа влада, наложени од Советот на ДН за отворање за Македонците во Грција училишта, но не на бугарски, туку на нивниот мајчин — македонски — јазик.

Во оваа смисла бугарскиот дипломат реагираше во Секретаријатот на ДН изјавувајќи му на неговиот висок службеник Пабло де Аскарате дека Абецедарот кој што го изработила грчката влада да биде употребуван во училиштата „не може да биде сметан за сериозна работа и предизвикувал во Бугарија неповолен впечаток“. Миков изнел дека Абецедарот е изработен од „јазични елементи земени згора—здола од различни села така што во целина е лишен од секаква смисла и поради тоа, тој е *неразбирлив* за целокупното население во тој крај“⁸. (Подвлекол В. К.) (Sic! — Каква груба и злонамерна невистина од еден дипломат-?) „Според тоа, било каква јазична настава (односно настава на мајчин јазик — В. К.) не ќе може да биде корисна со овој Абецедар“, — продолжил да дава неточни информации бугарскиот дипломат, сугерирајќи на Секретаријатот на ДН дека „најдобро ќе биде грчката влада да се задолжи на повторно отворање на старите училишта кои отсекогаш функционираше во овие подрачја и да ги уважува оние основи (што ќе рече бугарски — В. К. кои отсекогаш се користени за јазична настава“. „Станува збор, додал Миков, за еден јазик на којашто се зборувало во оваа земја мошне одамна и во секој случај доста одамна од создавањето и асегашна Бугарија“ и затоа „нема причини сега да се импровизираат средства и дури основи за просветувањето на тој народ“⁹.

На овој начин бугарската влада преку својот претставник го изнела својот став и според неа Советот на ДН требало да и наложи на грчката влада да го одмени Абецедарот и да отвора училишта подобни на бившите егзархистички т.е. пропагандистички со настава на бугарски јазик.

Но суштината на реагирањето и противењето од страна на бугарската влада на појавата на Абецедарот, преку нејзиниот дипло-

⁸ Ibidem.

⁹ Ibid.

матски претставник, во Секретаријатот на ДН, покрај реченото, е мошне прозирна и од друга гледна точка.

Пред сè реагирањата изложени од дипломатскиот претставник на бугарската влада, беа главно насочени против фактот што од органите на ДН — Советот на ДН на чело со неговиот претседател Остин Чемберлен — тогашен министер на надворешните работи на Велика Британија, во својство на претседател на Советот на ДН, од Секретаријатот на ДН, одделните негови функционери, а и со неговите званични акти, по прашањето на националната припадност, Македонците ги именуваат не како „бугарско“ или „српско“ малцинство или „грци—славофони“, — туку со „Малцинство кое зборува на словенски“ (Slav speaking minority). Стварен израз на таквиот став, е и излегувањето односно појавата и на Абецедарот на македонски јазик.

Имено, реагирањето од бугарската дипломатија и кампањата против појавата на Абецедарот биле јасно пресметани особено на запирање, дури на задушување во корен, најнепријатното и најнесаканото а и „најопасното“ за тогашната великобугарска државна политика спрема македонското прашање т.е. за спречување на она од што најмногу се плашела таа политика — од *оформувањето на литературниот македонски јазик, од неговото третирање како посебен јазик*. Зашто неговата натамошна употреба и раширување, почнувајќи дури и од Абецедарот меѓу Македонците во Егејска Македонија, би значело крај на санстефанските политички илузии и на лажните уверувања и пропагандата дека Македонците се „Бугари“, дека станува збор за „македонско-бугарско малцинство“ во Егејска и Вардарска Македонија и сл. Со други зборови, тоа за великобугарската политика спрема Македонија, спрема македонското прашање по Првата светска војна, значело избивање од нејзините раце на оние „аргументи“ во името на кои таа настапувала како „заштитник“ на македонското население „крштевајќи“ го како „бугарско национално малцинство“, како „Бугари“ и сл.

И не само тоа!

Со негирањето и отфрлањето на Абецедарот требало покрај спречувањето на секаква тенденција за обликување на македонскиот јазик како литературен, туку и потенцирањето и на *македонската националност*, и за во самата Бугарија, бидејќи постоењето на македонскиот јазик, училишта на тој јазик во Егејска Македонија, логички би го наметнало и прашањето за македонскиот јазик, за училишта и воопшто за културна автономија и во *другите делови на Македонија*, односно и меѓу Македонците во Бугарија, независно од таквите тенденции и пројави кои биле присутни во средината на македонската емиграција во Бугарија, а и кај Македонците во Пи-

ринска Македонија¹⁰. Меѓу другото, магало-бугарските политички сили било да беа на власт или во опозиција, и на планот на внатрешната политика во Бугарија, калкулирале секогаш — кога биле во прашање партиските а посебно изборните борби и други меѓусебни политички пресметки — на придобивање на тамошната македонска емиграција, а и на Македонците — Пиринци. Значи, сево ова би претпоставувало *крах* на „македонската“ политика на бугарската реваншистичка буржоазија со губење позиции не само на надворешно-политички план, туку и би имало и несакани последици и на внатрешните политички прилики во Бугарија.

Затоа, насетувајќи ја „опасноста“ и далекусежните „последници“ за ваквата политика, владата на Александар Цанков и набележаните политички фактори во Бугарија, сториле сè за да се реагира, на сите можни начини и со сите средства и механизми против ваквиот политички курс и однос во Советот и Секретаријатот на ДН спрема Македонците во Грција.

Оттука реакцијата за која станува збор, не беше ограничена само на дипломатски чекори во Женева — седиштето на ДН, туку во Бугарија беа засилувани напорите на пропагандата за не само да се одржува континуитетот на трасираната политичка линија по македонското прашање, кое што тогаш го поставувала во легални и илегални релации како прашање на „бугарското малцинство“, туку сега и со поентирани напади против македонскиот јазик односно против појавата на букварот на македонскиот јазик, наменет за македонските деца во Егејска Македонија. Покрај печатот, дури беа ангажирани и бугарски филолози да го оспорат постоењето на македонскиот јазик, како посебен јазик на којшто зборуваат Македонците, а се истапило и во Народното собрание на Бугарија, од страна на најгрлатиот експонент на великобугарските аспирации врз Македонија, д-р Александар Станишев¹¹.

¹⁰ *Митрев Димитар*, Пиринска Македонија во борба за национално ослободување, Скопје 1950, стр. 208—209. Овде мислиме на Меморандумот на Илинденската организација до владата на Цанков со која нејзините членови барале да бидат третираны како малцинство со сите предвидени права за нивната заштита. Инаку борбата на народот во Пиринска Македонија е проткаена со таква тенденција не само по војната туку и пред неа.

¹¹ Архив Секретаријата иностраних послова, Београд, Фонд — Поверљива архива Краљевске сталне делегације Кр. СХС (Југославије) при Друштву народа, Женева, П (1932), Фасц. 46, 32, Пов. бр. 910 од 31. XII 1932 год. Извештај Министерства иностраних послова за новембар 1932 год. Изјавата на д-р Александар Станишев водебатата во бугарското Народно собрание по повод престојната беседа на владата за 1932 година: „...ние не ги одрекнуваме и другите етапи кои би можеле да не одведат до Гледстоновиот принцип. Да и се даде самоуправа на Македонија, тоа е добро; да се врати емиграцијата — тоа го очекуваме секој ден. Меѓутоа, ако во нашите училишта (македонски В.К.) ќе се преподава на локалното наречје, претпоставуваме дека не ќе имаме никакви училишта.“

Макар што е оваа изјава дадена подоцна таа го изразува заземениот став на врховистите уште од времето кога е издаден Абецедарот.

Освен тоа, за оваа актуелна политичка кампања на обележаните реакционерни буржоаски политичари во Бугарија, и сега им била неопходна поддршката од оние организации на македонска-емиграција коишто беа под раководството или контролата на врховистите. Имено, во ова време во Секретаријатот на ДН пристигна нов бран на петиции — испраќани по порачка од овие извори. Во тие петиции Абецедарот бил подложен на критика. А ваквиот став на овие петиционери, меѓу другото, бил сведоштво повеќе за тоа — чија политика била спроведувана, чии политички стремежи се изразувани со ваквите обраќања до ДН, и до кој степен врховистите ја следеле слепо великобугарската политика која исто така се стремела кон денационализацијата и асимилацијата на македонскиот народ во Бугарија меѓу двете светски војни.

Значи Македонците во Бугарија биле принудувани да истапуваат и против Абецедарот — напишан на македонски јазик т.е. против сопствениот јазик и своето име!, Но, и ваквки апсурди се јавувале во нашето минато!

А оспорувањето на Абецедарот од самите Македонци им паднал ово очи и на функционерите на Секретаријатот на ДН. Тие ги подвлекувале и коментирале местата во петициите каде што се критикувал Абецедарот¹².

*
* *
*

Овој дипломатски чекор на претставникот на бугарската влада при ДН, бил без реални изгледи дотолку што Советот на ДН веќе усвоил становиште за отварање училишта за Македонците со нивно именување како „Малцинство кое говори словенски“ („Slav speaking minority“). Во таа смисла тој го усвоил и извештајот на грчката влада којшто таа требало да му го поднесе во врска со барањата што и го поставил на својата седница од 10 јуни 1925 година¹³.

Напротив, ваквите реакции и напади врз Абецедарот кои доаѓале од дипломатските и други интервенции, дури и протестната телеграма до ДН упатена од споменатиот д-р Александар Станишев дека „не постои македонски јазик“ и сл., потоа, врховистичките петиции со слична содржина, предизвикале и обратен ефект во круговите на Секретаријатот на ДН.

¹² UNL and A, Geneva, Doc (VIII), № 41/22025x/11974/8. XI 1925). (Во својата дополнителна забелешка О'Молоњи запишал: „Повикувањето (во петицијата В. К.) на „Абецедарот“ е интересно за нас...“). Инаку тој сигнализирал на ставот на петиционерите спрема „Абецедарот“.

¹³ United Nations Library and Archives, Geneva, R. 1695, Doc. № 41/47674 1925, p. 950—951. Annex 772, C. 296 (I). 1925. I.

Имено, одговорните функционери во овој орган на ДН посебно во неговото Одделение за малцинства, на чело со нивниот директор Ерик Колбан, побарале сведоштва односно аргументи дека и на јазикот на „Малцинството кое говори словенски“, може да се обавува настава, дека може да се пишуваат и учебници, со еден збор да постојат и работат и училишта.

Од многуте прашања логички и спонтано најнапред се наметнало она за латинското писмо на кое што Абецедарот бил изработен и отпечатен. Реагирањето на ова било очевидно и меѓу Максдонците и меѓу заинтересираната словенска јавност, а и пред одговорните функционери во споменатиот орган на ДН, каде ова прашање се експонирало со сета своја острина и тежина, како одговорен орган за заштита на правата на малцинствата.

Со тоа се објаснува првиот феномен: ексклузивниот интерес во Секретаријатот на ДН, од неговите експерти, да навлегуваат во проблемот на македонскиот јазик. Тие дури се обратиле и до одредени лингвисти за информирање, разјаснување и навлегување во прашањето за јазикот на кој што зборуваат *македонците*, а во прв ред за утврдување на *разликите меѓу бугарскиот, српскиот и грчкиот јазик, од една и македонскиот јазик* од друга страна. За таа цел тие се повикувале и на одделни лексикографски податоци, односно консултирани се и одредени енциклопедии.

Вториот феномен е, што *грчки дипломат*, како претставник на *грчката влада*, поради реченото, а на барање од директорот на Одделението за малцинствата на Секретаријатот на ДН Ерик Колбан, се јавува во улога да објаснува, оправдува и *да го брани* она што го сторила неговата влада т.е. она што било предмет на реагирањето а тоа е *издавањето на Абецедарот на македонски јазик*, наменет за учениците — Македонци во Егејска Македонија, и зошто е изработен и издаден на латинско писмо.

Последново ние го дознаваме од досието коешто се наоѓа во Архивот на Обединетите нации односно на Друштвото на народите во Женева¹⁴, во кое најдовме таков документ. Имено, нам нѝ го привлече вниманието и писмото на грчкиот дипломатски претставник при Друштвото на народите Василис Дендрамис, доставено на 10. XI 1925 година, упатено до споменатиот директор на Одделението за малцинствата на Секретаријатот на ДН.

Од содржината на ова писмо заклучуваме дека грчкиот дипломат го уверува споменатиот висок функционер во Секретаријатот на ДН и приведува одредени аргументи, *докажувајќи му го постоењето на македонскиот јазик, дека е тоа посебен јазик*, да се повикува и на други научници—слависти, претежно лингвисти, кои се застапувале т.е. имале свои гледања за посебноста на јазикот на којшто зборуваат Македонците или „Славомакедонците“, како што

¹⁴ United Nations Library and Archives, Geneva, R. 1695, Doc. № 41/47674 /39349 (види писмото на В. Дендрамис, од 10. XI 1925 г.).

истиот ги именува, како и за јазичните особености на македонскиот јазик и др. Дендрамис дури наведува податоци за да му стави до знаење на Колбан и за постоењето и на *посебен македонски словенски етникум*.

Се разбира, тој морал, како што напоменавме, да одговара на Колбан и на прашањето: зошто е овој буквар составен и отпечатен на латиница, а не на кирилица.

За афирмација на ова, приведуваме изводи од споменатото писмо на грчкиот амбасадор.

„Во врска со средбата од пред неколку дена што ја имав со Вас и мојата обврска, ја имам честа да Ви испратам во прилог два примерока од Абецедарот на којшто *грчката влада изврши редакција и го издаде за конечно да осигури настава во основните училишта во општините во кои има неопходен број ученици чии што родители тоа ќе го побараат*“.

Дендрамис натаму продолжува:

„Вие ми рековте дека во последно време бугарскиот печат има отворено жестока кампања против употребата на ваков латински алфавет... за оној јазик којшто се наречува во Софија — бугарски јазик“¹⁶.

Задржувајќи се најнапред на прашањето за латинското писмо тој го информира Колбан дека не е за прв пат да се употребува латинската азбука во еден словенски јазик...¹⁷, така што „специјалистите што беа задолжени за составување на Абецедарот на *словено-македонски јазик* не сторија некоја необичност со примената на латинската азбука“ (Подв. В. К.).

Но, сега доаѓа најинтересното за нас тврдење на Дендрамис за Колбан:

„Има и еден друг факт не помалку очигледен и познат на сите слависти: тоа е што *славо-македонскиот јазик не е идентичен со бугарскиот јазик*“ (Подвл. В. К.). Во поткрепа на ова Дендрамис овде ги наведува некои од истакнатите имиња на славистичката наука, меѓу кои „Шафарик, Шапкареб¹⁸, Павлоски, ... Новаковиќ, ... Јагиќ, Нидерле и други автори...“ и продолжува: „... (дури) и повеќемина ноторни бугарофили по повеќегодишни студии, дојдоа до уверување дека *македоно-словенскиот јазик не е ниту бугарски, ниту српски, туку посебен јазик*...“¹⁹, „... којшто, според Дендрамис, претставува една средина меѓу српскохрватскиот и бугарскиот јазик“²⁰ (Подвл. В. К.).

¹⁵ Во оригиналот стои „violente campagne“.

¹⁶ Тоа значи дека Дендрамис не го смета јазикот на Македонците како бугарски.

¹⁷ Види фуснота 14.

¹⁸ Треба секако Шапкарев. Споменатите се општо познати имиња на славистичката наука.

¹⁹ Во текстот стои идиом. Овој збор Дендрамис го употребува со значење — јазик, зашто го употребува и за српскиот и за бугарскиот јазик.

²⁰ Во писмото е употребен зборот *intermédiaire*.

Во писмото Дендрамис му приведува на Колбан и други сведоштва за посебноста на македонскиот јазик — лингвистичките карти, бидејќи, вели: „сите лингвистички карти го потврдуваат т.е. го сместуваат исто така, меѓу споменатите јазици“ и „Славомакедонскиот со сосема јасна разлика“ (Подвл. В. К.) и дека на тие карти: „секо е јазично подрачје е обоено различно“. Ова „славомакедонско јазично подрачје — додава Дендрамис — се наоѓа во големата лингвистичка карта на Европа којашто ја издаде пред осум години Стандорф заснована на најновите научни сознанија“, каде со посебна „дрвена боја е означено населението коешто зборува словенски од Македонија, додека Бугарите (се означени В. К.) со сива, а Србите со гулабова боја“.

„Истата разлика — продолжува Дендрамис — е установена и во големата егничка карта²¹ на Источна Европа, објавена од Александар Грос во серијата карти од „Дејли Телеграф“ (Daily Telegraph), а ја наведува и картата на големиот руски ботаничар, географ и истражувач Владимир Леонтијевиќ Комаров (1869—1945), објавена од Благотворителното словенско друштво во Петроград, претставувајќи ги, исто така, подеднакво „Македонските Славофони“ — како што ги именува Македонците Дендрамис — со кои различни од оние со кои ги означува Бугарите“.

Како дополнително објаснување за излегување на Букварот — Абецедарот на латиница, кон крајот на своето писмо Дендрамис додава дека „ако грчката влада постапеше од шовинистички позиции на Софија, таа ќе можеше да воведо во училишните книги за Славо-Македонците грчка азбука чијшто кирилски алфавет произлегува од неа, и со која се служеа во минатите векови при пишувањето на истиот јазик...“, напоменувајќи дека и „денес сè уште славомакедонските селани се служат при пишувањето со грчкиот во нивната приватна кореспонденција“ (Сака да каже на нивниот мајчин јазик. В. К.). Но, за да „не допушти жалби, таа (грчката влада В. К.) и даде предност на латинската азбука“. (!?)

Писмото завршува со следниве зборови: „Како што Ви наведов погоре, тоа го стори една комисија на специјалисти кои се определија за овој абецедар за јазикот на Славомакедонците за фонетско писмо со латински букви, аналогно на оние со кои се служат во нивниот јазик — Хрватите, Чесите, Словенците и Полјаците...“²².

Ова беа нешто поопширни извадоци од писмото на претставникот на грчката влада во Друштвото на народите, Дендрамис, упатено до директорот на Одделението за малцинства на Секретаријатот на ДН, Ерик Колбан, во кое — како што наведовме погоре — тој не само што приведува аргументи со кои укажува дека е македон-

²¹ Во оригиналот стои „Карта на расите“.

²² Документот е наведен под фуснота 14.

скиот јазик посебен и дури го брани неговото постоење, туку навлегува во картографско обележување не само на јазичните, туку и на етничките дистинкции на Македонците.

За нас е интересен и очевидниот факт што е писмото своевидно сведоштво дека еден грчки дипломат бил информирано лице кое ја следело славистичката наука, посебно на словенската лингвистика, а во неа и прашањето на Македонците и на нивниот јазик. Освен тоа, ваквото наведување на одредените факти и нивната интерпретација нѝ даваат за право да одбележиме дека Дендрамис (и тие зад него) пишува со доза на уверување (убеденост) дека постои македонски јазик и според тоа, дека Македонците се посебен народ — нација. Во спротивно, тој (или оние кои му ги дале овие податоци за Македонците) не ќе беше во состојба да ги наведе овие податоци, независно од нашите резерви во поглед на одделни негови ставови, толкувања, посебно на латинското писмо, а постои и сведоштво при друга прилика истиот дипломат да се искажува (се разбира, по налог на својата влада) поинаку за јазикот на Македонците!

Но независно од овој наш впечаток, останува натаму да се проучува — дали и колку зад ова писмо стоела и грчката влада, и дали истата му дала инструкции за ваков одговор, со вакви податоци за македонскиот јазик и за Македонците како посебен етникум... Ова дотолку што Дендрамис, за релативно кратко време, му ги презентирал податоците за кои станува збор на Ерик Колбан, како што наведовме, на негово барање.

*
* *
*

Нас, секако, не интересираат и натамошните реагирања во Секретаријатот на ДН во врска со ова писмо, односно овие информации и тврдењата на грчкиот дипломат во поглед на појавата на Абецедарот, а особено за јазикот и другите податоците за Македонците.

По приемот на писмото на 12. XI 1925 година, упатено до Ерик Колбан лично²³, тој во својство на директор на спомнатото одделение, го предал за истото да се заведе службено и да се достави до Пабло де Аскарате, за и натаму да се достави на мислење и предлози, на повеќето високи службеници во Секретаријатот²⁴.

Од нивните реагирања сфаќаме дека тие свртувале внимание главно врз прашањето — зошто е Абецедарот печатен на латиница,

²³ Во писмото стои „Privée”.

²⁴ UNL and A. Geneva, R. 1695, Doc. № 41/47674/39349, под „Le Chargé d' Affaires de Grèce en Suisse, 10. XI. 1925” Received in registry 12. XI. 1925. На едно ливче Колбан запишал „Enter, Please and send to M(ister). Azcarate E(ric). C(olban).” од 11. 11. 1925”.

од што се подразбира дека во Секретаријатот на ДН, секако, знаеле кои словенски народи го употребувале кирилското односно латинското писмо.

Во оваа смисла го издвојуваме коментарот на О'Молоњи (O'Mologni), авторитетниот експерт во Секретаријатот на ДН, кој што најмногу се задржува всушност на ова прашање. Меѓу другото, тој го наведува следново: „Интересно е да се одбележи дека писмото на Абецедарот е латинско, а не кирилско, а како што ни објаснува г-н Дендрамис, не би било неприлично за грчката влада да воведат словенски кирилски алфавет којшто е изведен од грчкиот“.

„Меѓутоа, продолжува О'Молоњи, грчката влада мора да има некоја посебна намера, во случајов, кога се решила да воведат латински алфавет; фактот што на латиница пишуваат Хрватите, Чесите, Словенците и Полјаците — како што тоа ни објаснува Дендрамис, не е доволен за да ја објасни намерата.

Тоа повеќе поприличи дека мотивите беа политички (Подв. В. К.) и дека грчката влада беше загрижена — еднаш засекогаш да се ослободи од едно словенско влијание како од српската, така и од бугарската пропаганда, којашто и сега и на друг начин би продолжувала и би го загрозувала... и би го правела грчкиот суверенитет преку Солун така несигурен“²⁵.

На ова место О'Молоњи приложува и една мала компаративна табела за неколку зборови кои ги одбрал од Абецедарот, кои по своето значење се еквивалентни со грчкиот, рускиот, српскохрватскиот и бугарскиот јазик, но од која може да се согледа, макар и на овие неколку примери, посебноста на македонскиот јазик²⁶.

Стои фактот дека негативниот став на грчките влади — а не само на оваа, републиканската — односно малцинската заштита, посебно на Македонците во Егејска Македонија, бил под влијание на ривалството и пропагандната политика на официелниот Београд и официелна Софија меѓу тамошните Македонци, која била особено интензивна во времето што го разгледуваме. А ние и на друго место сме наспомнале дека тогаш и од страна на владата во Белград се водела интензивна пропаганда дека Македонците за кои станува збор се „Срби“ односно „српско малцинство“²⁷.

Затоа ние не ги негираме одредените претпоставки на О'Молоњи околу прашањето зошто е Абецедарот пишуван на латиница.

Меѓутоа, ниту О'Молоњи не бил сосема во право, дека само наведените политички мотиви беа главен аргумент за воведување ла-

²⁵ UNL and A, Geneva, R, 1695, doc. № 41/47674/39349 под Schools of Macedonia of the ABECEDAR..., видн Commentaires Minutes — на O'Mologny од 9. 12. 1925 г.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Види цитираната статија „Петициите на „српско малцинство“ од Егејска Македонија, упатени во 1925 година во Друштвото на народите и нивната судбина“, сп. „Историја“, (Скопје), бр. 2 (1970), стр. 126—139.

тинско писмо во Абецедарот. Зашто грчката влада и како латиничен *не го примени* т.е. таа воопшто не отвори училишта на македонски јазик.

Имено, и покрај обврските и уверувањата што ги дала официјално пред извршниот орган на ДН, Советот на ДН, и лично и од искусниот и авторитетен политичар, републиканецот Венизелос, кој наспроти својата напредна возраст беше специјално за тоа и дошол во Женева за лично да присуствува и да одржи подолг говор на заседанието на Советот на ДН²⁸ и да ветува спроведување на односните одлуки и барања на Советот, и што, за таа цел, владата во Атина изработила и издала учебник за почетната настава и тоа на јазикот на Македонците — таа влада *не поставила искрено ниту пред Советот на ДН, ниту пред европската, балканската и својата јавност, и покрај тоа што од становите на меѓународното јавно право била должна да одговори на преземените обврски* за давање културна автономија на Македонците од Егејска Македонија.

А своевидно сведоштво за неискреноста дури и спекулативноста, во смисла на реченото, всушност е издавање на Абецедарот на латински алфавет. Имено, со неговото издавање на латиница, покрај изнесеното, секако, се сметало да се предизвика *одбивност или отпор* дури и негодување и меѓу самите Македонци во Егејска Македонија. А тоа, секако, се и манифестираше, зашто кога тие разбрале за Абецедарот и дека е издаден на латиница, во одредени нивни средини се реагираше со зборовите: „Сега, и католици ли ќе не прават!?“ и сл.

Не би било излишно да се потсети и на фактот дека грчките политичари и властодршци сметале малцинскиот проблем во односното време да го „решаваат“ и со иселување на негрчките народности односно со промената на етничкиот состав на населението, се разбира, во корист на грчкото.

Но во врска со прашањето: зошто грчката влада вака поставила односно не отворила училишта со настава на македонски јазик во Егејска Македонија, со примената на учебници на тој јазик, ние сметаме дека остануваат сè уште како афирмативни нашите заклучоци што отпорано сме ги дале. Имено, дека постојат индиции оти грчката влада го предизвикала познатиот оружен инцидент, кога одред грчки погранични единици ја преминале бугарската државна граница кај Петрич 1925 година, со што се сакало да се сврти вниманието на европската дипломатија т.е. и на Друштвото на народите. И дејствително сето внимание на ДН (како и на европската и балканската јавност) беше вперено на пограничниот инцидент, наводно заради опасноста да не дојде до војна меѓу овие две држави! Дури и Советот на ДН формираше Анкетна комисија (Investigation Committee) за да се испита инцидентот и ги повика двете влади на воз-

²⁸ UNL and A., Geneva, R. 1695, Doc. № 41/2997/39349, C. 172. 1925. I. XXXIII Session of the Council, Geneva March/1925.

држување и исчекување на резултатите од работата на оваа комисија. А Абецедарот и обврските на грчката влада, беа тукуречи, заборавени. Оставени настрана!

*
* *
*

Независно од тоа што Абецедарот бил пречекан со жестока реакција од великобугарските аспиративни кругови спрема Македонија, и што не бил применет, неговата појава за нас има посебен интерес и значење.

Нашите горни наводи доволно осведочуваат дека неговата појава предизвикала евидентно интересирање токму кај експертите во Секретаријатот на ДН. Тие биле принудени да се запознаваат и да го третираат и *прашањето за македонскиот јазик, посебно неговите одлики, разликите меѓу него и српскохрватскиот и бугарскиот јазик и др.* Овој буквар бил повод и причина за одново да се покренат јавни и дипломатски полемики околу македонското прашање, за македонската народност и др. Ова го осведочува и фактот што Македонците во Егејска Македонија, пред и по појавата на Абецедарот, и официјално се именувани како „малцинство кое зборува словенски“ (Slav speaking minority), од органите на Друштвото на народите — Советот на Друштвото на народите, на чело со неговиот тогашен претседател Остин Чемберлен, министерот за надворешни работи на еВлика Британија, како и од Секретаријатот на ДН, а грчкиот дипломат не само што приведува сведоштва за посебноста на македонскиот јазик, туку и за посебниот македонски етнос, со други зборови дека се Македонците посебен народ.

А што се однесува до тогашниот став на грчката дипломатија во поглед на македонскиот јазик во однос на македонскиот етникум, ова е сведоштво и за присуството на научни сознанија кај грчките дипломатски (и не само дипломатски) средини за посебноста на јазикот на Македонците и за нивниот етникум и тоа не само во Егејска Македонија. Зашто, ние сме сигурни дека она што грчкиот амбасадор во Швајцарија (Берн) и пред Друштвото на народите, Василис Дендрамис, не бил осамен во поглед на она што го изнел во писмото до Ерик Колбан.

Исто така, во историска смисла Абецедарот бил и останува јавно и непобитно сведоштво дека степенот на развиеноста на македонскиот јазик била таква што било можно и на тој јазик — што го негирале — составување на учебници односно и изведување настава. Зашто, во Абецедарот се присутни неопходните јазични норми и облици, како и тогаш актуелните дидактички принципи, методи и форми за почетната, букварската настава. Односно, Абецедарот ги содржи атрибутите на издржано учебно помагало од ваков вид

кое, на времето, би ги издржало основните не само јазични, туку и педагошки критериуми.

Абецедарот за нас е и документ за проучување на историјата на македонскиот јазик, на неговата лексика, за граматичките облици што се употребени при неговото составување, потоа за еден, тогаш „создаден“ (и применет), правопис на нашиот јазик, како и за други јазички решенија, за синтаксата и др.

Ова дотолку што јазикот на коишто е пишуван Абецедарот, се однесува за она говорно подрачје на Македонија, чиешто наречје спаѓа во она коешто е земено како основа на современиот македонски литературен јазик.

Во оваа смисла ние сметаме дека Абецедарот треба да биде предмет и на проучувањата од лингвистите — македонисти, дотолку што се појавил меѓу двете светски војни, пред Рациновите стихови или драмските и други дела пишувани и изведувани на македонски јазик.

VOISLAV D. KUSEVSKI

ABOUT THE REACTION AND DIPLOMATIC CORRESPONDENCE IN THE LEAGUE OF NATIONS AFTER THE APPEARANCE OF THE PRIMER

Summary

In 1925 the Greek government obliged by the League of Nations Council published the Primer in Macedonian intended for the forthcoming opening of the schools for the Macedonians from the Aegean part of Macedonia.

Its publication in Macedonian mother tongue caused a vivid interest, but, even a reaction, too. From certain circles in Bulgaria with occupying ambitions towards Macedonia, including the government of Aleksandar Cankov, against the Primer, there was a reaction in the press, and with petitions in the League of Nations. This reaction and the attacks on this schooling textbook was also expressed by the Bulgarian diplomatic representative in the League of Nations, Mikov, using even inaccurate informations in this organisation that the Macedonian language which the Primer was published on, in fact would not be understandable for the then Macedonians?

But, the essence of this engaged reaction lies in the intention to prevent, to crush the most unwanted for the great Bulgarian policy towards the Macedonian question and such a „San Stefano” propaganda among the Macedonians: the appearance of a textbook in Macedonian and its treatment as a separate language, and together with it the public affirmation of existence of the Macedonian nationality. This would represent loosing propagandistic positions for the great

Bulgarian policö concerning the Macedonian question, both on external and internal plan in Bulgaria, especially in the middle of the then Macedonian emigration, and with the Macedonians, from the Pirin part of Macedonia, too.

But all the interventions against the Primer had an opposite effect: especially the intervention of the official circles in the League of Nations for the Macedonian language, for its characteristics. From the other side, on their request the representative of the Greek government in the League of Nations Dendramis appears as an instrument supposed to point out the existance of the Macedonian as a separate language, even quoting data that the Macedonians are a separate nation, calling them Slavo-Macedonians and their language Slavo-Macedonian. Dandramis was not lonesome, of course. Behind his statements stand even other factors in Greece. In order to support this statemente he calls for certain authorities of the Slavic science.

The Greek government did not do according to the international contacts on the base of uich the League of Nations Council has obliged it to open schools for the Aegeans, in their mother Macedonian tongue, besides its promisses and preparation of the Primer. And one of the insincere testimony of this governmeit and the preparation of the Primer in Latin alphabet, for which even the highi officers of the Secretariat of the League of Nations protested and the Macedonians themselves in the Aegean part of Macedonia.

Though the Primer was not appllied, its appearance as a fact and as a school textbook in Macedonian in 1925, has got a special significance for us not only from a philological or pedagogical point of view but it takes a certain place in the period of our past.